

Lennart Lundquist (1938 – 2014)

Med Lennart Lundquists bortgång har svensk statsvetenskap förlorat en viktig inspirationskälla för kritisk forskning om demokrati, makt och förvaltning. Lennart Lundquist föddes och växte upp i Karlskrona. Hans rötter i örlogsstaden sträckte sig generationer bakåt i tiden. Hans kärleksfulla lokalpatriotism omfattade inte bara staden, utan också flottan, kustartilleriet och handbollslaget. Något starkt skinande skolljus var han aldrig; det blev han först när han kom till Lunds universitet.

Som så många andra i sin generation var Lennart Lundquist under doktorandtiden verksam i den stora kommunalforskningsgruppen (KFG). Bl.a. undersökte han partiernas kandidatnominering. Men han hann också reflektera över den sammanslagningsreform som motiverat hela KFG-projektet. Han menade att forskningsprogrammets empiriska inriktning behövde kompletteras med teoretiska helhetsgrepp. År 1972 disputerade han på en avhandling om politisk decentralisering. ”Means and goals of political decentralization” bestod av dels en idéanalys av debatten inför 1862 års kommunalreform, dels en omfattande teoretisk del där ett ramverk för analys av decentralisering utvecklades. Inspiration till den höga teoretiska ambitionsnivån – ovanlig vid den tiden – lär ha kommit från Gunnar Sjöbloms avhandling (1968). Vid denna tid var också den idéanalytiska metoden flitigt använd i Lund. Föregångaren var Hans F Petersson och dessutom hade 1970 två kollegor disputerat på idéanalytiska avhandlingar. Fakultetsopponenten Knut Dahl Jacobsen prisade avhandlingen i mycket uppskattande ordalag och Lundquist blev i samband med disputationen utnämnd till docent. Samma vår disputerade också Bo Bjurulf och Lars-Göran Stenelo och även de utnämndes omgående till docenter, vilket var möjligt i det gamla systemet där man disputerade för ”doktorsgrad”, inte för ”doktorsexamen”.

Lundquist sökte sig nu till Danmark där han blev lektor i Köpenhamn och senare professor, först en kort tid i Ålborg och sedan under tiotalet år i Köpenhamn. Under hela denna tid pendlade han, med tåg och båt (någon bro fanns ju inte), mellan hemmet i Lund (och under en period i Malmö) och arbetsplatsen i Danmark. Till Lundainstitutionen återkom han först 1986, då

som innehavare av en nyinrättad professur med inriktning mot offentlig förvaltning.

Till den idéanalytiska metoden i avhandlingen återkom Lundquist senare med en ambitiöst upplagd analys av Lenins politiska tänkande. Valet av ämne inspirerades av de många radikala marxistiska studenterna i Danmark. Boken "The Party and the Masses" (1982) fick emellertid ganska ringa gensvar i Sverige och Lundquist övergav idéanalysen i sin egen forskning, även om han uppmuntrade doktorander till att skriva idéanalytiska avhandlingar, t.ex. Torbjörn Aronson som disputerade 1990 på en avhandling om de svenska högerledarnas demokratiidéer.

Lennart Lundquists huvudsakliga forskningsintresse gällde den offentliga förvaltningen i demokratin. Redan som doktorand författade han läroboken "Förvaltningen i det politiska systemet" (1971), en bok som byggde på flera års föreläsningar. Med sitt teoretiska perspektiv skilde sig boken från andra läroböcker vid denna tid. Han var kritisk, till och med sarkastisk, mot den traditionella undervisningen om förvaltning, vilken han ansåg alldeles för inriktad på redogörelser för formell organisation. Han ville ersätta denna "berättande förvaltningsrätt", som han kallade det, med ett mer genomgripande teoretiskt perspektiv på den offentliga förvaltningen. Boken kunde också läsas som ett brett upplagt program för framtida förvaltningsforskning. Redan här märks vad som blivit ett kännetecken för hela hans produktion, nämligen ambitionen att skapa instrument för vetenskaplig analys och att illustrera framställningen med egenhändigt ritade figurer. Lundquist återkom tjugo år senare med en ny, fullständigt omarbetad version – i praktiken en helt ny bok – med ny titel ("Förvaltning, stat och samhälle" 1992). Lundquist arbetade vid sin bortgång med en ny uppföljare till "Förvaltning, stat och samhälle", men hann aldrig fullborda det arbetet.

Under det sena 1960-talet präglades mycket av de intellektuella diskussionerna i Lund av analyser av partiers handlande. Anthony Downs var föregångaren. Göteborgaren Björn Molin och lundensaren Gunnar Sjöblom fortsatte i det spåret med sina doktorsavhandlingar. I dessa arbeten fanns en stark aktörsfokusering, vilken några år senare (1973) kritiserades i en licentiatavhandling av Lennart Berntson. Redan då hade Lundquist börjat tänka i termer av aktörer och strukturer och han delade Berntsons idé om ett kombinerat aktörs- och strukturperspektiv, men han ansåg att perspektivet behövde utvecklas längre än vad Berntson gjort. Först ett decennium senare var Lundquist mogen att publicera sina tankar, till att börja med i en mycket läst (numret blev snart slutsålt) artikel i Statsvetenskaplig Tidskrift ("Aktörer och strukturer", 1984) och sedan i boken "Implementation Steering. An actor-structure approach" (1987). Hans plädering för en integrerad aktör-strukturteori, som bl.a. anknöt

till Anthony Giddens strukturerings-teori, fick betydande genomslag i svensk statsvetenskap.

Lundquist var genomgående starkt intellektuellt engagerad i statsvetenskapens teoretiska utveckling och han drev också sina perspektiv hårt både i sina publikationer och i seminariets och kafferummets diskussioner. Vikten av ett aktör-strukturperspektiv i analyserna blev ett sådant tema för honom. Senare betonade han särskilt en idéstruktur och hur denna fått ett, enligt honom huvudsakligen negativt, genomslag i såväl forskning som samhälle och förvaltning. "Ekonomismen" som idéstruktur, som nyliberal politik och som forskning med egoism och rationalitet som fast punkt var en företeelse som han kritiskt granskade och polemiserade mot i sin forskning från 1990-talet och framåt. I stället för egoism och rationalitet skulle han komma att söka sig mot biologin för att möjligen hitta en fast punkt. Ur detta följde hans intresse för nätverk, vilket i sin tur ledde till en kritisk granskning av det inom ämnet under de senaste decennierna så populära governance-tänkandet. Pessimistiskt tyckte han sig se, inte de effektiva nätverk som många talar om, utan person-nätverk som agerar bortom de demokratiska institutionerna. I hans sista böcker är oron för demokratins framtid mycket påtaglig.

Lundquists forskning inriktades från 1990-talet mot två med varandra närbesläktade problemfält, dels demokratiteori ("Förvaltning och demokrati" 1991), dels studiet av offentlig etik, där han gav ut böckerna "Byråkratisk etik" (1988), "Etik i offentlig verksamhet" (1991) och "Ämbetsman eller direktör? Förvaltningschefen i demokratin" (1993). Han skulle sedan komma att utveckla denna problematik, i den viktiga "Demokratins väktare: ämbetsmännen och vårt offentliga etos" (1998) och i senare arbeten ("Medborgardemokratin och eliterna", 2001). Under sina sista år, efter pensioneringen, höll han också fast vid denna inriktning. Många studenter möter den i dag i hans kapitel i den av Bo Rothstein redigerade läroboken "Politik som organisation".

Under de senaste femtio åren har svensk statsvetenskap genomgått flera mycket markanta förändringar, vad gäller såväl undervisning som forskning. Utvecklingen från en relativt empiriskt fokuserad statskunskap, nära besläktad med konstitutionell rätt och förvaltningsrätt, till en betydligt mer teoretiskt medveten och avancerad statsvetenskap är slående. Internationellt började denna utveckling inom studiet av komparativ politik med namn som Easton och Almond. Parallellt med denna utveckling från fakta till teori kan vi med tiden se en vetenskapsteoretisk utveckling där den tidigare positivistiska synen förlorat sin hegemoniska position i takt med att konstruktivistiska tankegångar vunnit insteg.

Lennart Lundquist var starkt pådrivande i denna utveckling vid Lundainstitutionen i riktning mot vad han kallade för metodologi i arbete. Sina tankar utvecklade han i "Det vetenskapliga studiet av politik" (1993), som flitigt använts i den statsvetenskapliga undervisningen vid olika lärosäten. Boken är

egentligen att se som en stridsskrift, en polemik mot betoningen på politiska "fakta" och en plaidoyer för synsättet att varje forskningsresultat är beroende av den använda metodologin. Vid Lundainstitutionen blev det så småningom (men inte utan motstånd) en total seger för Lundquists idéer, som också snabbt spred sig till åtskilliga andra lärosäten.

I sin doktorsavhandling hade Lundquist arbetat med historiskt material och detsamma gäller boken "Fattigvårdsfolket" (1997) där han studerade svensk socialpolitik vid 1900-talets början. Hans idé var att politiken redan vid denna tid utformades och bestämdes av nätverk av individuella aktörer, medan formell organisering spelade mindre roll.

I sitt studium av offentlig etik och demokrati hade Lundquist kommit att särskilt intressera sig för yttrandefriheten i svensk offentlig sektor. Han såg hur den som slog larm om missförhållanden, så kallade visslare ("whistle blowers"), utsattes för olika sanktioner från arbetsgivarna. Den svenska utvecklingen mot en förvaltning som övertog många idéer från den privata sektorn, tenderade att leda till minskad yttrandefrihet för de anställda. I sin analys av denna trend kände Lundquist att han först behövde utveckla en metateori och därpå en operativ teori. Han sökte sig här till den internationella forskningsfronten inom sociobiologin och fann idéer om hur flocken straffar avvikare. Dessa idéer utvecklades i två arbeten, "Att hantera humanvetenskapens tudelning" (2006) och "Flocken i massamhället: den politiska ordningens villkor och uttryck" (2011). Först därefter ansåg han sig mogen att mer direkt fokusera på visslingsproblematiken. "Slutet på yttrandefriheten (och demokratin?)" (2012) blev hans sista bok. Ett av de empiriska fall han analyserade hämtades från det egna universitetet (dock en annan fakultet) och engagerade honom starkt.

Genom sin forskning om etik i offentlig sektor, demokrati och yttrandefrihet kom Lundquist att bli flitigt anlitad som föreläsare också utanför universitetsmurarna. Hans engagemang, hans förmåga att ta upp viktiga demokrati-problem, hans vilja att provocera, liksom hans strävan att utveckla ett offentligt etos och att ge konstruktiva förslag till demokratiförbättringar gjorde honom mycket uppskattad som föreläsare både inom och utanför akademien.

Vid återkomsten till Lundainstitutionen år 1986 engagerade sig Lennart Lundquist starkt i forskarutbildningen. Han handledde närmare 20-talet doktorander till färdiga avhandlingar och disputation. En av de första var Bo Rothstein som lyckades få Lundquist som handledare redan under Köpenhamnstiden. Lundquist ledde också i många år forskarseminarierna där hans engagemang och debattglädje uppskattades av flertalet doktorander, om än inte av alla. Många lundastatsvetare kan vittna om att Lundquists dörr var öppen: han var vänlig och hjälpsam gentemot doktoranderna, tog sig ofta tid att läsa manuskript och ge råd.

Nyfikenheten på nya frågor och forskningstrender tillsammans med en väldig bredd i läsning gav Lundquist en särskild position som granskare av tex-

ter. Få på statsvetenskapliga institutionen kunde kommentera forskning inom så många olika inriktningar som han; möjligen med undantag för kvantitativa analyser som han sällan såg som fruktbara. Genom att ge bort intressanta böcker visade han också sitt engagemang i doktorandernas projekt. Många doktorander inspirerades av hans forskning om demokrati och etik. Aktör-strukturansatsen landade också i flera avhandlingar.

Redan år 1970 hade Lennart Lundquist blivit biträdande redaktionssekreterare för *Statsvetenskaplig Tidskrift*, ett uppdrag som han behöll under åren i Danmark. När redaktionssekreteraren Torbjörn Vallinder lämnade sitt uppdrag med utgången av år 1983 tog Lundquist över efter honom och fortsatte att arbeta med tidskriften fram till sin pensionering år 2005. Under sina 35 år i tidskriftens redaktion var han sålunda med om att ge ut ca 140 nummer om sammanlagt ca 15 000 sidor.

Tidskriftens förutsättningar förändrades på flera sätt under denna långa epok. Det blev t.ex. efterhand allt mer ogörligt att publicera alla sakkunnigutlåtanden till professorer, och i takt med det ökande antalet disputationer blev det snabbt omöjligt att få samtliga doktorsavhandlingar recenserade i tidskriften.

När Lennart Lundquist började sin gärning i redaktionen sattes all text av ett tryckeri enligt dåtidens teknik. Lundquist, som tidigt anammade persondator-trenden och blev en entusiastisk mac-användare, var drivande när tidskriften år 1992 gick över till att använda datatekniken: textfiler omvandlades nu via ett redigeringsprogram till färdiga tidskriftssidor. Omläggningen innebar en välkommen besparing: vid denna för svensk ekonomi så kritiska tid hade behållningen (i aktier) hos den Fahlbeckska stiftelsen, som sedan 1918 ger ut tidskriften, drastiskt sjunkit i värde, liksom avkastningen. Men tidskriften redde ut krisen och aktiernas värde skulle komma att stiga på nytt.

En del av de manus som kom in till tidskriften var beställda av redaktionen. Men många insändes av forskare, inte enbart statsvetare. När tidskriften en gång startade var den tänkt att vara en tidskrift för statsvetenskaperna, alltså inte bara statskunskapen utan också flera närliggande discipliner. Lundquist höll denna tradition vid liv. Inte heller kom författarna bara från Sverige utan också från de andra nordiska länderna. Lundquist hade ett nordiskt kontaktnät och uppmuntrade till en nordisk publicering. Med tiden startades statsvetenskapliga tidskrifter också i de nordiska grannländerna – danskarna hade varit tidigt ute med sin *Politica*. *Statsvetenskaplig Tidskrift* fick därmed efter hand en allt tydligare inriktning mot svensk statsvetenskap.

Traditionellt hade svenska varit publiceringspråk (jämte ibland danska eller norska), men under Lundquists långa tid i redaktionen kom en utveckling mot allt fler manuskript på engelska. Lundquist uppmuntrade denna utveckling, även om den innebar att tidskriften blev mindre attraktiv för prenumeranter utanför akademien.

Tidskriften hade länge som ett populärt inslag översikter över aktuella poli-

tiska förhållanden. Bland annat kommenterades under en lång följd av år de amerikanska valen, främst av diplomaten Mats Bergquist, som år 1970 disputerat i statskunskap i Lund. Med tiden blev dock dessa populärvetenskapliga inslag allt mer sällsynta och tidskriftens karaktär av rent vetenskaplig tidskrift förstärktes.

Länge var det redaktionen som beslutade om publicering, antingen som uppsatser eller i kategorin översikter och meddelanden. Denna uppdelning hade funnits sedan Pontus Fahlbecks tid och omnämndes redan i stiftelseurkunden. Ibland tillfrågades andra bedömare, på ad hoc basis, när ämnet låg utanför redaktionens egen forskningskompetens och redaktörerna kände sig osäkra på bidragens halt. I takt med att antalet internationella vetenskapliga tidskrifter snabbt ökade, blev det dock uppenbart att tidskriften behövde gå över till ett system med peer review. Detta infördes successivt under Lundquists senare tid i redaktionen. Det ledde naturligtvis till ökad administration. I övrigt kan förändringen kanske – åtminstone för redaktionen – framstå som mest kosmetisk, men symboliska förändringar har också sin betydelse. Idag är det nödvändigt för den som söker tjänst att ange vilka publikationer som föregåtts av peer review. Så var inte fallet när Lundquist påbörjade sin långa redaktionsgärning.

En professor har goda möjligheter att välja arbetssätt. I början av 90-talet sades det skämtsamt och lätt karikerat om lundainstitutionens professorer (då tre stycken): den ene bestämde, den andre reste och den tredje skrev böcker. Lundquist var aldrig intresserad av vare sig att företa långa forskningsresor eller att skaffa sig administrativ makt genom olika uppdrag i akademien. Sammanträden med dagordning och protokoll lockade honom aldrig. Hans intresse var skrivandet. Totalt skulle han komma att ge ut närmare 20 monografier.

Reste gjorde han till sin älskade födelsestad Karlskrona och under många år till Växjö, där han trivdes och där han starkt bidrog till att utveckla en forskningsmiljö vid vad som senare skulle bli Linné-universitetet. För dessa insatser fick han också ett välförtjänt hedersdoktorat vilket glädde honom mycket.

För många människor innebär pensioneringen att man helt lämnar sitt yrkesverksamma liv. Det gjorde inte Lennart Lundquist. I likhet med sin gamle handledare, Nils Stjernquist, var han oförtrutet aktiv ända till den dag han gick bort. För Lundquist var skrivandet lustfyllt och han drevs av en sällsynt stark kombination av nyfikenhet och patos. Ett patos som ibland kunde närma sig helig vrede, men som alltid disciplinerades av de metodologiska krav (intersubjektivitet) som det vetenskapliga studiet av politik ställer.